

BİBLİYOGRAFYA :

*el-Muvaṭṭa*², "Tahâre", 55, "Hac", 142, "Zebâ'ih", 2, "Hudûd", 16, "Medîne", 21; İbn Sa'd, *et-Ṭabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, V, 28; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1360-80/1941-60 — Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), V, 149-150; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, Haydarâbâd 1371-73/1952-53 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), V, 125; İbn Abdülber, *el-İst'âb* (*el-İşâbe* içinde), Kahire 1328, II, 363-364; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 360-361; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurra*² (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf v.dğr.), Beyrut 1404, I, 57-58; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye* (nşr. G. Bergstraesser), Kahire 1351-52/1932-33 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), I, 439-440; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, II, 356-357.

ALİ TURGUT

ABDULLAH b. BERRİ

(عبدالله بن برى)

(bk. İBN BERRİ, Abdullah).

ABDULLAH BOSNEVİ

(ö. 1054/1644)

Fuşûşu'l-hikem şerhiyle tanınan
âlim ve mutasavvîf.

992 (1584) yılında doğdu. Tahsiline doğum yeri olan Bosna'da başladı, İstanbul'da devam etti. Devrinin ilim ve kültür merkezlerinden biri olan Bursa'ya giderek orada Hasan Kabâdüz'a intisap etti. İkinci dönem Melâmîler'i olarak bilinen Bayramî Melâmîleri'nin önde gelen temsilcilerinden biri olan Abdullah Bosnevî, Şeyh Abdülmecid Halvetî'den de istifade etti. Daha sonra Mısır'a, oradan da hacca gitti. İlmî ve tasavvufî konulara hâkimiyeti sayesinde bir taraftan tasavvufî düşüncesinin, öte yandan Melâmîliğin bu bölgelerde tanınip yayılmasında etkili oldu. Hac dönüşü bir müddet Şam'da kalarak burada Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin kabri yanında münzevi bir hayat sürdürdü. Daha sonra Konya'ya geldi. Konya'da vefat etti ve Sadreddîn-i Konevî'nin yanına defnedildi.

Abdullah Bosnevî'nin tasavvufî düşünce açısından en önemli özelliği, *Fuşûşu'l-hikem*'i tercüme ve şerhetmiş olmasıdır. Nitekim bu eser, kendisinin İslâm ülkelerinde Şârihu'l-Fusûs lakabıyla tanınmasına sebep olmuştur. Kâtip Çelebi başta olmak üzere birçok âlim, *Fuşûş* şerhinden övgüyle bahseder. *Tecelliyâtü 'arâ'isi'n-nüşûş* fi manasşâti hikemî'l-Fuşûş adını taşıyan bu şerh, vahdet-i vücûd düşüncesinin temel istilahlarını ele alarak on iki

bab halinde inceler. Konuların en önemlileri şunlardır: Hatm-i velâyet, gayb-ı mutlak, a'yân-ı sâbite, hazarât-ı hams, nübüvvet, velâyet, ilm-i zâhir, ilm-i bâtın, mahabbet, hakikat-i Muhammediyye, mürşid-i kâmil. Abdullah Bosnevî, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen peygamberlerle ilgili haberlerin kendi dilleriyle değil de Arapça bildirilmiş olmasını, herkesin içinde bulunduğu toplumun dilini konuşması gerektiğine bir işaret olarak değerlendirir ve Fusûs'u bunun için Türkçe şerhettiğini söyler. Kitabın sonundaki açıklamada, tasavvufî merhalelerden geçmeyen zâviye şeyhleri ve kürsü vâizlerinin bu eseri okumalarını gerektiğini hatırlatır. *Tecelliyâtü 'arâ'isi'n-nüşûş* Bulak (1252) ve İstanbul'da (1290) olmak üzere iki defa basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kesfü'z-zunûn, II, 1263; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, Kahire 1284 — Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), III, 86; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 476; *Osmanlı Müellifleri*, I, 43; Abdülbâki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 79; S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936-45, II, 864-867; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 793; Zirikî, *el-A'âm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 236; Kehmâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Beyrut, ts. (Dâru l-hyâi't-türâsi'l-Arabî), VI, 81; M. Tahir, "Abdullah Bosnevî", *Sebilürreşâd*, sy. 137 (Rebiülevvel 1326); Fezulah Hadzibajrić, "Uvodne tesavufske interpretije Abdulaha Bošnjaka", *Anali Gazi Husrev-Begove biblioteke*, I, Sarajevo 1972, s. 35-46; a.mlf., "Tesavufske-tarikatske poema Abdulaha Bošnjaka", a.e., II-III, Sarajevo 1974, s. 21-32.

MUSTAFA KARA

ABDULLAH-I BUHÂRÎ

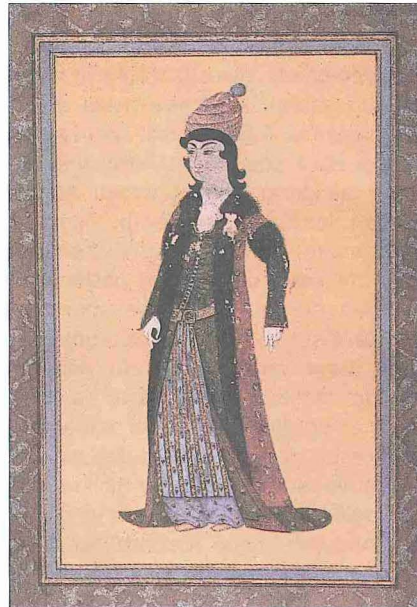
(عبدالله بخارى)

XVIII. yüzyıl

Osmanlı minyatür sanatçısı.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Geleneksel minyatür (tasvir) üslubundan Batı resmine geçiş döneminde yetişen son tasvir sanatçıları arasında en tanınmış olanıdır. Eserlerini 1735-1745 yılları arasında verdiği, imzalı ve tarihli olanları arasında anlaşılmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir albüm şeklinde (TY, nr. 9364), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde de bir albümün içinde (Hazine, nr. 2143) ve ayrıca parçalar halinde (YY, nr. 1042, 1043, 1086) bulunan eserleri, devrinin kadın ve erkek tiplerini, kıyafetlerini aksettirmektedir. Bunun yanında gül, lâle gibi çiçek resimleri de yapmıştır. Tasvirlerinde, bilhassa figürlerin yüzlerinin işlenişinde, Batı etkisiyle onlara boyut kazandırmaya çalıştığı görülür. Bunun dışında, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan bir kitabın (Emanet Hazinesi, nr. 1380) lâke tekniğindeki cilt kapağının şemselerine yaptığı iki manzara resmi, Batı etkisindeki Türk resminde üçüncü boyutun verilmeye çalışıldığı "gerçekçi" tarzda yapılmış, bilinen en erken tarihli manzara kompozisyonlarıdır.

Abdullah-ı Buhârî Albümü'nden iki minyatür (İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, nr. 9364)

BİBLİYOGRAFYA :

Günsel Renda, *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, Ankara 1977; W. B. Denny, *Turkish Treasures from the Collection of Edwin Binney, 3rd, Portland Art Museum*, Cat, nr. 67, Portland—Oregon 1979; A. Sakisian, "La Peinture à Constantinople et Abdullah Boukhari, Miniaturiste Turc du XVIIIème Siècle", *Revue de l'Art Ancien et Moderne*, LIV, Paris 1928, s. 191-201; F. Bânu Alkım, "Abdullah Buhârî", *TTOKB*, nr. 69/348 (1982), s. 28-32.

FİLİZ ÇAĞMAN

ABDULLAH b. BULUKKÎN

(عبدالله بن بلکین)

Abdullâh b. Bulukkîn b. Bâdis ez-Zîrî

XI. yüzyılda Gırnata'da kurulan
Zîrîler hânedanının
üçüncü ve son emîri (1072-1090).

447 (1055-56) yılında doğdu. Berberî asıllı Sanhâce kabilesinin Zîrî koluna mensuptur. Zîrîler'in ikinci hükümdarı Bâdis'in yahudi asıllı veziri Joseph, tahîtin yegâne adayı Bulukkîn'i zehirlettiği için (1064), dedesi tarafından veliaht tayin edildi ve onun ölümü üzerine Gırnata'da tahta çıktı (465/1072-73). Ancak kardeşi Temîm kendisini tanımayarak Malaga'da bağımsızlığını ilân etti. İki kardeş arasındaki mücadele hânedanın yıkılışına kadar sürdü. Abdullah sadece kardeşiyle değil, aynı zamanda komşu emirliklerle de uğraşmak zorundaydı. Bu yüzden Kastilya Kralı VI. Alfonso ile gizlice pazarlıklara girişti. Kendisini rakip ve düşmanlarına karşı koruması mukabilinde ona haraç ödedi. Hıristiyan krallıkların giderek kuvvetlendiklerini gören bazı müslüman emirler, Murâbit Hükümdarı Yûsuf b. Tâşfîn'e müracaat ederek kendilerini himaye etmesini istediler. Kadılarından meydana gelen bir sefâret heyeti bu maksatla Fas'a giderek Yûsuf b. Tâşfîn ile görüştü (1082). Ne var ki o Endülüs'te meydana gelen olaylara müdahale edip etmemekte kararsızdı. Ancak fakih ve kadıların baskıları sonunda buna razı oldu. 1086 yılında Endülüs'e geçen Murâbit ordusu büyük bir törenle karşılandı. Abdullah ile kardeşi Temîm de 500 kişilik süvari birliğiyle Murâbit ordusuna katıldılar. Bu gelişmelerden haberdar olan VI. Alfonso, 50.000 kişilik güçlü ordusuyla müttefik müslüman kuvvetleri üzerine hücum etti. Zellâka'da cereyan eden bu savaş müslümanların kesin zaferiyle sonuçlandı ve kral, ordusunun büyük bir kısmını savaş meydanında kaybederek kaçmak zorunda kaldı (23 Ekim

1086). Alfonso bu mağlubiyetin intikamını almak için yeni bir ordu hazırladı ve müstahkem Aledo Kalesi'ni inşa etti (1087). Bunun üzerine müslümanlar tekrar Murâbitlar'dan yardım istemek zorunda kaldılar. Yûsuf b. Tâşfîn, yapılan daveti kabul ederek Aledo'yu dört ay kuşattı. Fakat bir sonuç elde edemedi geri çekildi. Fakihler ve kadılar bu başarısızlıktan, birbirleriyle sürekli mücadele halinde olan mülükü't-tavâifin sorumlu olduğunu söyleyerek onu Endülüs'ü ele geçirmeye ve mülükü't-tavâifi ortadan kaldırmaya teşvik ettiler. Bu sırada Gırnata Kadısı Ebû Ca'fer Kulâî'nin Yûsuf b. Tâşfîn ile gizlice görüşmesi Abdullah'ı endişelendirdi ve Kadı Ebû Ca'fer'in öldürülmesini emretti. Ancak annesi buna engel oldu. Bunun üzerine Ebû Ca'fer bir fırsatını bulup Gırnata'dan Alcalá'ya kaçtı. Oradan da Kurtuba'ya geçerek kadı ve fakihlerin Kral Alfonso ile işbirliği yapan ve ona haraç ödeyen Abdullah b. Bulukkîn'in azledilmesi için fetva vermelerini sağladı. Özellikle Gazzâlî ve Turtûşî gibi meşhur âlimlerin Endülüs'ün yeniden hıristiyan hâkimiyeti altına girmemesi için buraya müdahaleyi zaruri gören fetvalarından cesaret alan Yûsuf b. Tâşfîn Gırnata üzerine yürüdü. Abdullah b. Bulukkîn korkak, tembel ve kabiliyetsiz bir hükümdardı. Murâbitlar'ın Gırnata üzerine yürüdüğünü haber alınca önde gelen adamlarını toplayıp istişare etti. Önce dedesi Bâdis'e büyük hizmetleri olan Müemmil'in fikrini sordu. O Murâbitlar'a karşı koyacak durumda olmadıklarını söyleyerek Yûsuf b. Tâşfîn'e boyun eğmesi için Abdullah'ı ikna etmeye çalıştı; diğerleri de Müemmil'i desteklediler. Fakat Abdullah onlara güvenemedi. Yûsuf b. Tâşfîn'in niyetini tam olarak kestirememekle beraber savunma için gerekli hazırlıklara başladı. Bu arada Kral VI. Alfonso'ya da haber gönderip yardım istedi. Ancak kraldan herhangi bir cevap alamadı. Öte yandan halk Murâbitlar'la birleşmek için şehri terketmeye başlamıştı. Abdullah durumu anladı ve annesiyle birlikte Yûsuf b. Tâşfîn'in huzuruna gitmeye karar verdi. Onu görür görmez atından inerek af diledi. Yûsuf da kendisini affettiğini ve çadırda istirahat çekilmesini söyledi. Fakat çadıra girince zincire vuruldu. Murâbitlar halkın sevinç çığlıkları arasında Gırnata'ya girdiler. Abdullah önce Cezîretülhadrâ'ya (Algeciras), sonra Septe'ye (Ceuta), nihayet Merakeş'in kuzeyindeki Ağmat'a

sürüldü ve orada ikamete mecbur edildi. Böylece Zîrîler hânedanı sona ermiş oldu (483/1090). Abdullah'ın ölüm tarihi ise belli değildir.

Abdullah b. Bulukkîn sürgünde bulunduğu sırada hâtıralarını yazdı. *et-Tibyân 'ani'l-hâdişeti'l-kâ'ine bi devleti Benî Zîr fî Ğırnâta* adlı bu eserin yazma nüshası, Fas'ta Karaviyyîn Camii Kütüphanesi'ndedir. Bazı bölümleri İspanya'da *Andalus* adlı dergide (III., IV., VI. sayılarda, 1935, 1936, 1941) yayımlandı. Eserin tamamı, E. Lévi-Provençal ve E. Garcia Gomez'in İspanyolca tercümesiyle birlikte *Las "Memorias" de 'Abd Allâh, último rey zirî de Granada* adıyla Madrid'de 1954'te neşredildi. Kitap Lévi-Provençal'in Fransızca mukaddimesiyle Kahire'de tekrar basıldı (1955). Ayrıca A. T. Tîbî tarafından *Memoirs of 'Abd Allâh b. Bulukkîn* adıyla İngilizce'ye de tercüme edilerek 1986 yılında yayımlandı. Bu eser, Endülüs'ün XI. yüzyılın ikinci yarısına ait tarihi için önemli ve güvenilir kaynaklardan biridir. Abdullah b. Bulukkîn eserinde kendisini tehdit eden tehlikeler karşısında düştüğü kötü durumu mâzur gösterecek uzun açıklamalar yaptığı gibi, 479 (1086-87) yılına kadar Endülüs'te meydana gelen olaylar hakkında da geniş bilgi vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399/1979, IX, 292; X, 154-155; İbn Hallikân, *Vefeyât*, Beyrut 1397/1977, V, 29-30; İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, VI, 180-181; Makkarî, *Nefhu't-tîb* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 412; IV, 373; Zirikî, *el-A'îlâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 202; Zambaur, *Manuel de Généologie et de Chronologie Pour l'Histoire de l'Islam*, Hannover 1927, s. 54; A. H. Miranda, "The Iberian Peninsula and Sicily", *The Cambridge History of Islam*, Cambridge 1970, II/A, s. 422; R. Dozy, *Spanish Islam* (trc. F. Griffin Stokes), London 1972, s. 695-696, 701, 707-710, 728; Andrew Handler, *The Zirids of Granada*, Florida 1974, tür. yer.; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain Its History and Culture*, Minnesota 1974, s. 65-66, 74, 269; Ebû'l-Hasan b. Abdullah en-Nübâhî, *Târîhu kızzâti'l-Endelûs*, Beyrut 1400/1980, s. 90-97; Philip K. Hitti, *Siğâsi ve Kültürel İslâm Tarihi* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1980, III, 850; David Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party Kings*, Princeton 1985, s. 88, 99-100, 104-105, 140, 141-142; Maria J. Viguera, "Las Cartas de al-Gazâlî al-Turtûşî al-Soberano Almorâvid Yûsuf b. Tâşufîn", *al-Andalus*, XLII, Madrid 1977, s. 341-374; Şinasi Altundağ, "Murâbitlar", *İA*, VIII, 582; E. Lévi-Provençal, "Zîrîler", *İA*, XIII, 577, a.m.lf., "Abd Allâh b. Buluggîn", *EP* (Fr.), I, 45.

MUSTAFA FAYDA